

KULTŪRA

MENAS ✠ LITERATŪRA ✠ MOKSLAS

Drungnieji

Ar talentas gali atpirkti nors vieną vaiko ašarą, jau nekalbant apie kančią ir gyvybę? Ar kūryba yra pats svarbiausias žmogaus būties vardiklis, svarbesnis už dešimt Dievo įsakymų? Ir ar galima pamiršti tai, ką blogo dėl vadinamosios kūrybinės laisvės ir raiškos padarė talentingas žmogus? Padarė ir sau, savo sielai, ir kitiems. Tėvynei, istorijai, atminčiai.

Tokios mintys ne kartą apninka, kai skaitau partizanų Liongino Baliukevičiaus- Dzūko ir Adolfo Ramanausko-Vanago dienoraščiuose įrašytus žodžius, skirtus kūrybininkams, inteligentams: mes kovojame ir mirštame, o jūs prisitaikysit ir gyvensit... Kai galvoju apie Bronių Krivicką ir Dianą Glemžaitę – gabius jaunus poetus, kurie žuvo miške, nuožmioje kovoje, išduoti ir palikti. O juk galėjo gyventi ir rašyti!.. Žinoma, pasidavę ir prisitaikę.

Bet galbūt yra aukštesnių principų ir galingesnių jėgų, nei vadina moji kūrybinė laisvė?

Ar pati žmogaus siela nėra aštrios šviesos spindulys? Tos šviesos, kuriai buvo lemta išnirti iš pirmapradžio chaoso vandenų ir įgyti ne tik savo Kūrėjo atvaizdą, bet ir sąmonę, kuri atskirtų žmogų nuo kitų gyvosios gamtos padarų?..

Šiandien kyla daug ginčų ir dėl Salomėjos Nėries, ir dėl Petro Cvirkos. Niekas neneigia, kad jie buvo kolaborantai ir atstovavo režimui, kurio nusikaltimai dar nesulaukė tarptautinio teismo preceso. Tačiau dažnai pasigirsta balsų, raginančių tai pamiršti ir nebeprisiminti. Laikyti kolaboravimo faktą menku, vos ne niekiniu, nes mat paskui šitie mūsų didieji talentai labai kentėjo, gal net gailėjosi ir pelenais galvą barstėsi, ir atgailos sąsiuvinius paliko kažį kur ir kažį kam, tegu visi tiki, kad taip ir buvo.

Nes mat laikmetis buvo toks, tokios sąlygos. Visiems reikėjo gyventi, visi norėjo gyventi.

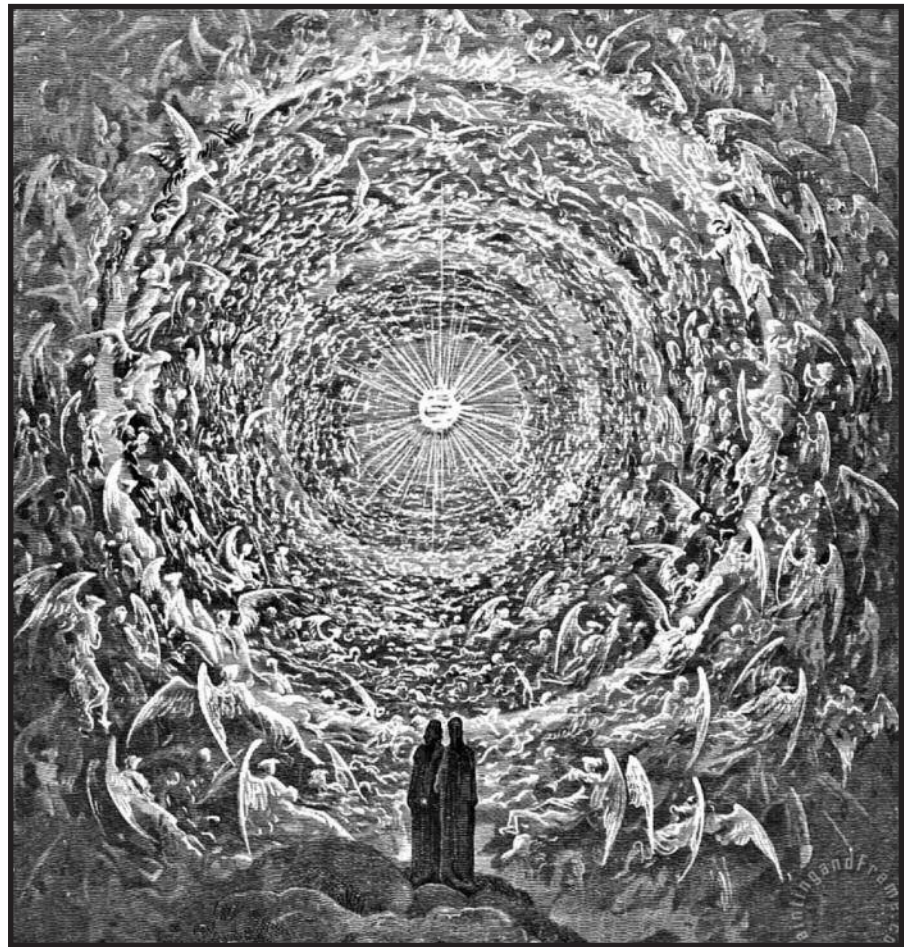
O taip, norėjo gyventi – ir Diana, ir Bronius. Ir tremiami į Sibirą vaikai. Ir terorizuojami ir žudomi Lietuvos ūkininkai, mokytojai, kunigai. Ar ir juos reikėtų pamiršti?.. O taip, mums reikėtų pamiršti žmones, kurie sunkiausiomis akimirkomis pasirinko tiesą, o štai prisitaikėliams ir kolaborantams mes turėtume atleisti ir „turėti daugiau tolerancijos“. Tolerancijos kam? Niekšybei?

Nejaugi iš tiesų menininko talentas yra tokia didžiulė vertybinė konstanta, kad dėl jos galima perduoti ir išduoti, iš pasalų nušauti savo draugą arba įskusti jį saugumiečiams, mainyti jį į valdžios suteikiamas privilegijas ir netgi manyti, kad tauta už visa tai atleis, nesgi menininkas yra kažkoks kitoks, aukštesnis ir lygesnis už kitus, ir jo kančia yra didesnė ir tauresnė?..

Ir nereikia čia kalbėt apie literatūros vertę. Eilėraščių grožį ir prozos meniškumą. Ne apie tai čia kalba. Kalba eina apie žmogiškosios moralės vertę.

Ak, ir kaipgi kartais nepagalvosi, kad geriau jau būtų mažiau gerų žmonių, kurie visų gailisi ir viską pamiršta, o daugiau – protingų žmonių, kurie suvokia, kad moralė nėra dalijama į menininkų ar kitų žmonių moralę. Nes toks gerumas asocijuojasi su kvailumu, su nieku daugiau. Ir dar būtų gerai, jei tik su kvailumu – labai to tikiuosi.

Nes labai slogu būtų manyti, kad asociacijos veda prie būsenos, kurią tobulai išreiškia ameba: kaip bepastumsi, taip išsiries. Kitaip tariant, prie tokios tolerancijos, kuri Šv. Rašte vadinama drungnumu. O drungnuosius Viešpats išspjauna iš savo burnos. Taigi nebūkime drungnaisiais.

Gustav Dore. Angelų vainikas. Dantės Aligjerio „Rojaus“ iliustracija

* * *

*Aukštos eglės, snaižėmis apkrėtę,
Baltos skaros ant jų šakų.
Tu žengi šiuo dideliu mišku
Lyg maža, vikrutė sniegenytė.*

*Šviesios bangos širdį man užplūsta.
Aš džiaugsmingą nuostabą juntu:
Kaip miškų gelmėj galėjai tu
Rast mūs mažą paslaptinę būstą?*

*Juk pas mus nežino niekas kelio
Be zylutės, kėkšto ir genelio,
Juk žiema, visus takus čionai*

*Jau seniai apsnigus, mudu skiria.
... Ak, tik laimė, kad per baltą girią
Randa kelių mudviejų sapnai.*

Bronius Krivickas, 1950

Renata Šerelytė

SPAUDOS,
RADIO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2019 m. suteikė 10 000 Eur paramą šeštadieniui „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuviybės puoselėjimas pasaulyje“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Drungnieji • 2-as psl. Rita Nomicaitė. Muzikos apžvalga. Lapkritis. „Gėlė amžinoji“ • 3-as psl. Metų knygos rinkimai. Jurgita Jasponytė. Vartai Auštrieji • 4-as psl. Astrida Petraitytė. Įsiminkime: Stanislovas Bohušas- Sestšencevičius • 5-as psl. Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė. Vilniaus Rasų kapinės – epochų veidrodis • 6-as psl. Algis Vaškevičius. Parodoje – lietuvių autorių knygos anglų kalba • 7-as psl. Erla. „Kryžių sodininkas“ • 8 psl. Kultūros kronika

Kitame numeryje: Tarptautinis animacinių filmų festivalis „Tindirindis“ • Metų knygos rinkimai. Jurga Tumasonytė. „Undinės“

Muzikos apžvalga. **LAPKRITIS.**

„Muzikos rudens“ akimirka. Feliksas Bajoras, „Twenty Fingers Duo“, Marta Finkelšteina.

Tomo Tereko nuotrauka iš festivalio archyvo

„Gėlė amžinoji“

Rita Nomicaitė

F. R. Bajoro chorinės muzikos koncertas, „Muzikos rudens“ festivalis, karo įtampos persmelktos Europos muzika

Spalio apžvalgoje minėjome kompozitorių Feliksą Romualdą Bajorą ir apžvelgėme jo 85-erių metų sukakčiai skirtą autorinį koncertą. Koncerto programos pagrindą sudarė kūriniai styginių orkestrui. Lapkričio pradžioje įvyko kitas F. R. Bajoro autorinis vakaras, šįsyk atvėręs jo choro muzikos įvairovę. Dirigento Romualdo Gražinio sumanymu šis koncertas faktiškai tapo F. R. Bajoro chorinės kūrybos retrospektyva.

Romualdas Gražinis yra Nacionalinės M. K. Čiurlionio menų mokyklos choro vadovas, „vadovėlis“, kaip jį švelniai vadina mokiniai. Be to, jis keliauja kūrybos keliais su savo įkurtu kameriniu choru „Aidija“. Šis choras yra vienas žymiausių ir mylimiausių chorų Lietuvoje, išsiskiria savo tonu bei interpretacijos ypatybėmis. Ypatingesnius, didesnius koncertus R. Gražinis dažnai formuoja su abiem kolektyvais. Tokių programos pavidalą dirigentas sumanė ir F. R. Bajoro šventiniam vakarui. Atsižvelgiant į kūrinius, chorai dainavo kartu ir atskirai.

F. R. Bajoro chorinės kūrybos peržvalga atvėrė nepaprastą šio kūrybinio palikimo išradingumą. Pirmiausia kūrinius reikėtų grupuoti pagal tai, kokio profesinio pasirengimo kolektyvui jie parašyti. Antai žymi giesmių ir dainų dalis kompozitoriaus numatyta mėgėjų chorams bažnyčiose, dainų šventėse, gražiems susibūrimams. Iš tokio pobūdžio kūrinių koncerte skambėjo trejų mišrių giesmės, „Paslaptis“ (kun. Jono Gutausko ž.), „Kur tos svajonės“ (Liudo Giros ž.), „Ežerai“ (Prano Raščiaus ž.), Andantino („Padainuok man“, Marcelijaus Martinaičio ž.), lietuvių liaudies dainos išdaila „Oi lunela“ ir kt.: daugelis jų – nuspalvintos lietuviško liudėsio. „Čiurlioniukai“ priminė profesionaliam vaikų chorui parašytą Vaikų dainų ciklą iš originaliai sujungtų įvairaus charakterio liaudies dainelių.

Didysis abiejų kolektyvų choras iškilmes apgaubė himniškais kūriniais. Per pirmąsias koncerto minutes publiką sutelkė kantatos „Po šituo stogu“ fragmentu, kuris sakraliai (kun. Antano Barausko eilės) apdainuoja Anykščių žemę, kompozitoriaus gimtinę. Tik F. R. Bajoro asmenybę giliai pažįstantis menininkas (toks yra dirigentas R. Gražinis) galėjo nujausti tokį vakaro moto pasirinkimą. Ir nuostabią jubiliejinių koncertų pabaigą, kulminaciją, koncertus įprasminusią tarsi muzikinį-poetinį aukurą Tėvynės garbei. Tokia aukšta gaida nuteikė oratorijos „Varpo kėlimas“ finalas:

„Muzikos rudens“ organizatorius, altistas Robertas Bliškevičius.

Tomo Tereko nuotr. iš festivalio archyvo

„Tėvyne, tu bangos./Kur neša visus./ Tėvyne, tu langas/ Per amžius šviesus“ , „Giesmė prakilnioji/Gimimo varpų./Gėlė amžinoji/Ant mūsų kapų“ (Jono Strielkūno eilės).

F. R. Bajoro muzikos turtai sužadina fantaziją apie juos kalbėti – analizuoti, atradimais dalintis. Čia apibendrinami pastebėjimai pagrindinę šio kompozitoriaus chorinės kalbėsenos savybę: F. R. Bajoras visada kuria žaismę, gyvą skambesį. Tam jis operuoja atskiromis balsų grupėmis ir solo epizodais, išradiniais garsų išgavimo būdais (epizodinis dai-

navimas nosisukus, atskirų priebalsių – k ir pan. – dainavimas ir kt.). Lengviau padainuojamuose kūrinuose taip pat neaptinkame jokios statikos, todėl jie kupini emocinių atspalvių ir yra nemažiau įaudinantys.

Tradiciinis keliaujantis šiuolaikinės lietuvių muzikos festivalis „Muzikos ruduo“ šįmet rezidavo Vilniaus salėse. Du koncertai įvyko Lietuvos kompozitorių sąjungos Kompozitorių namų salėje, vienas – Vilniaus choralinėje sinagogoje. Malonu, kad vis dažniau koncertus priima Modernaus meno muziejus – „Muzikos rudens“ festivalis šiemet čia surengė tris pasirodymus. Tad laikui bėgant mieli muziejaus darbuotojai įpras prie koncertų formato (laikysis tylos).

Festivalio idėja „Kuriantys muzikos istoriją“ buvo skirta greta sudėlioti kūrinius kompozitorių, pelniusių Lietuvos nacionalinę kultūros ir meno premiją. Kameriniai ansambliai priminė skirtingų kartų laureatų, nuo vyriausiųjų (Jerónimo Kačinsko (1907–2005), Juliaus Juzeliūno (1916–2000) iki jausniausiųjų – Ramintos Šerkšnųtės (*1975) bei Justės Janulytės (*1982) opusus. Taip pat girdėjome kitų šia premija pagerbtų kompozitorių kūrinių, skambėjo Vytauto Laurušo (1930–2019), Anatolijaus Šenderovo (1945–2019), Vytauto Barkausko (*1931), Broniaus Kutavičiaus (*1932), Felikso Bajoro (*1934), Osvaldo Balakausko (*1937), Jurgio Juozapaičio (*1942), Giedriaus Kuprevičiaus (*1944), Algirdo Martinaičio (*1950), Vidmanto Bartulio (*1954), Onutės Narbutaitės (*1956), Fausto Latėno (*1956), Vaclovo Augustino (*1959), Ryčio Mažulio (*1961), Šarūno Nako (*1962) kūrybos.

Turėjome gražią progą lyg iš paukščio skrydžio stebėti muzikos stilistikos peizažą, aprėpusį 41-erių metų kūrybos laikotarpį. Vaizdą išryškino nuolatinis „Muzikos rudens“ bendradarbis „Chordos“ styginių kvartetas: Ieva Sipaitytė (smuikas), Vaida Paukštienė (smuikas), Robertas Bliškevičius (altas; festivalio organizatorius), Vita Šiugždinienė (violončelė). Smagu pabrėžti, kad gimtosios muzikos programų paruošė nemažas festivalio atlikėjų būrys – moderniosios muzikos duetas „Twenty Fingers“ (smuikininkė Lora Kmieliauskaitė bei violončelistas Arnas Kmieliauskas), pianistė Marta Finkelšteina, Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Šiuolaikinės muzikos studijų magistrantų ansamblis (vadovas Vyktas Baltakas), Monta Martinsonė (sopranas), VDU Muzikos akademijos ansamblis, Kauno vokalinių ansamblių „Acusto“ (vad. Kęstutis Jakeliūnas). Į ansamblį susibūrė solistai Petras Vyšniauskas, Liudas Mockūnas (saksofonai), Judita Leitaitė (sopranas), Raimundas Sviackevičius (akordeonas), Arkadijus Gotesmanas (perkusija), kantorius Shmuel Yatom.

Nuoširdžiai norėtūsi, kad tokią programą festivalis pademonstruotų kuo gausiau, kad mūsų nacionalinės vertės muzika pasiektų visus. Muzikos skambėjimo vingių neatstoja jokie, kad ir talentingiausi, šmaikščiausi žodiniai komentarai, sklandantys radijo bangomis.

Nukelta į 8 psl.

Po koncerto. Iš kairės: Rūsnė Mataitytė, Albina Šikšniūtė, Antanas Taločka, Edmundas Kulikauskas.

Nuotrauka iš „Kaskadų“ archyvo

METŲ KNYGŲ RINKIMAI

JURGITA JASPONYTĖ VARTAI AUŠTRIEJI

Poetė Jurgita Jasponytė gimė 1981 08 25 Zarasuose. Čia baigė Zarasų „Ažuolo gimnaziją“. Nuo 1999 m. studijavo Vilniaus pedagoginiame universitete. Įgijo lietuvių filologijos bakalauro ir literatūrologijos magistro laipsnį. Dirbo ir šiuo metu dirba Vilniaus miesto savivaldybės bibliotekoje, viename iš filialų. Dalyvauja literatūros renginiuose Lietuvoje. Tekstai yra versti į latvių, rusų, kartvelų, ukrainiečių, baltarusių, anglų, vokiečių kalbas. Išleido dvi poezijos knygas – „Šaltupė“ ir „Vartai Auštrieji“. Apdovanota Zigmo Gėlės premija už geriausią metų poetinį debiutą. Į lietuvių kalbą išvertė nencų poetės Anos Nerkagi knygą „Baltoji elninė šiurė“.

efoto.lt nuotr.

Vanduo

Tavo mylima moteris skalbia tėkmėj
šiandienos šiugždančių žlugtą
tu balnojiesi prisiimtą darbą
pareigas
įsivaizdavimus
ir prieš kalną
gelmėj
supranti
kad gamta mus ima vesti iš proto
jos dėsniams gyvenimui
baisiai netinka

jeigu tai būtų sapnas
jeigu galėčiau pabust rytą
būčiau tau kaip vanduo
reikalinga.

Ėjimas

Myliu Vilnių, takus, biblioteką
jis plytose įspaudus pirštų
tavo rankose rašalą myliu ir
teku aš į tarpus ir
viršūnes semiu tuo rašalu –
šito miesto reljefas tai leidžia –
ir pliuropiu nesąmones
o sąmones tyliu

mano kalba yra vaikščiojimas

vaikščiojimas yra mano meilės išraiška
eidama įsimyliu ir įsiskaitau
miestą irgi –
to ilgai nežinau. Tyliu.
Tyliu sau nei kiek nemažiau
nei kitam
ir kur kas banaliau

ėjimas yra mano meilės forma
aš ėjau ėjau
pavargo mintys
ne kojos –
ir nuo Aštriųjų vartų nusišypso
dievas Hermis sparnuotis.

Salos. Dvi senelės

*Užkalbėtojoms Sklizmantienėms –
prosenelei ir proprosenelei*

Štai sapne dvi senelės
traukia mano prigimtį žalią –

užkalbėk mane

sėle senele

užkalbėk mane

senelio senele

per raistus Baltamišky
kad rasčiau sau kelią
takais žalių upės laumžirgių
per maldą tavo
trauktų mano prigimtį žaltišką

žalią

užkalbėk mane

sėle senele

saugančios mintys
raiste
suberia žalžganą salą.

* * *

Paukštelio plunksna
pievoje džiūsta
tėkmę paleidę dievai atsidūsta

nepaklūstančios upės
nuolankumas įsigeria greitai
greitai užsimezga pradžios

jais atiteka

saulės

užkalbėjimai

atmintys

paleisti
sudaigina amžinybės vaistažoles
kūno gyslose
sielių upėse gilesnėse
jų gimty prigimty
ištakose neišdžiūstančiose

protėvių sodų švelnumas
uodo įgélimo žaizdą
užtraukia
po alyvine obelia
rūdijant
dieduko šnypštokui.

Takas namo. Virsmas

Spalis suteka lapkritin
suteka senstančios valty
vandenio venom
jausdamos plūstančią pradžią
šalnų ežere
kiek nuardyta
užmaršties
nugenėta
rudens virsmo kare

tiesiai
skradžiai
namo

pro banginio griaučius –
šiltnamio griuvėsius
paliktus krante
įsileisk mane

krykia antis
medinėj tamsoj
įsileidžia

tik pusėn vienon.

Nubudimas

Taip ilgai per gyvenimą
bėgu kaip lapė miškinė
kaip neprijunkus laukinė
ir tik labai mylėdama
ir tik išsidalindama
tik mylimąja būdama
žmogaus pavidalu gimstu aš
dausoju ir vėl
vėlupe išteku.

Dailininko tapytas moters portretas

Dailininko tapytas turgus

Įsiminkime: Stanislovas Bohušas-Sestšencevičius

Astrida Petraitytė

Mūsų kultūros lauke vis dar gali išnirti reikšmingų nežinomų vardų su taipogi nežinotais darbais! Ne apie kokius naujuosius talentus kalba – apie kūrusius XIX–XX amžių sandūroje!

Štai Lietuvos dailės muziejuje (kitaip: Paveikslų galerijoje, kitaip: Chodkevičių rūmuose) atidaryta paroda „Piešimo meistras. Stanislovui Bohušui-Sestšencevičiui – 150“ – veikiau parodėlė, darbai vienoj salytėj telpantys... Regis, ne aš viena tokia nežiniukė, dailininko Stanislovo Bohušo-Sestšencevičiaus (1869–1927) negirdėjusi.

Parodos atidarymo vakarą (lapkričio 27 d.) pokalbiui apie dailininką susėdo LDM direktorius dr. Arūnas Gelūnas ir Lietuvos kultūros tyrimų instituto mokslo darbuotojos habil. dr. Laima Laučkaitė, dr. Jolita Mulevičiūtė.

Moderatoriaus vaidmenį prisiėmęs Gelūnas pirmiausia nudžiugo sugebėjęs ištarti dailininko pavardę – ji išties ir sudėtinga, ir retai girdima ar regima. Jis patvirtino, kad Sestšencevičių ligšiol, ko gero, tik pavieniai ekspertai – dailėtyrininkai žinojo. Jo pašnekovės yra apie šį dailininką rašiusios,

Dailininko autoportretas.

A. Petraitytės nuotr.

Ekrane demonstruojamas žymusis dailininko paveikslas

bet monografijos neturime, o ir darbų Lietuvos muziejuose nėra gausu. (Atėjusi ankstėliau buvau apžiūrėjusi salytę, kur eksponuojamas piešinių plunksnele ciklas iš Bohušo-Sestšencevičiaus lenkiško albumo, keletas tapybos darbų, eskizų; pristatomasis žodelis ten – parodos kuratorės Dalios Tarandaitės).

Gelūnas ir kalbino pašnekoves, klausdamas: kodėl taip nutikę, kodėl – nežinomas? Pirmiausia pasisakė Mulevičiūtė, nušvietusi dailininko biografiją. Bet rūpi iškart pateikti kone baigiamąjį Laučkaitės „verdiklą“ – kaip ryškia paradoksalus nežinomumo iliustraciją: šiai dailėtyrininkei žymiausia XIX–XX a. sandūros dailininkų trijulė – Ferdinandas Ruščicas (taip, žinomas vardas, darbai regimi muziejuose), Mikalojus Konstantinas Čiurlionis (ką ir kalbėti!) ir... Stanislovas Bohušas-Sestšencevičius...

Mulevičiūtė pažymėjo, kad dailininko biografijoje nemaža baltų dėmių, o kai kurie tarsi žinomi faktai irgi kelia abejonių. Štai minime 1869 m. lapkričio 26 d. gimusį Stanislovą Sestšencevičių („Bohušą“ kalbėtojai paprastai praleisdavo), bet jo brolio Boleslovo, generolo, biografijoje nurodyta gimimo data – 1869 rugsėjo 29, tad gal jų būta dvynių, tik suklysta dėl kažkurio gimtadienio?

Būsimasis dailininkas gimė Nemenčinės dvare netoli Vilniaus, neturtingų bajorų Stanislovo Bogumilo Bohušo-Sestšencevičiaus ir Konstancijos Volanaitės šeimoje (regis, susilaukusioje aštuonių vaikų). Šeima priklausė evangelikams – matyt, refor-

matams (kaip paklausta mane patikino kuratorė Tarandaitė, nors Mulevičiūtė minėjo liuteronybę – bet tai turbūt liudija tik įprastą šių konfesijų painiojimą iš katalikiškos varpinės žvelgiant). Dailės Sestšencevičius mokėsi ir Vilniuje, ir Peterburge, po to tobulinosi, darbavosi Paryžiuje bei Miunchene. Pastaroji „stotelė“ buvo itin reikšminga ir palanki – iki lemtingojo lūžio.

Čia (berods po 1895 m.) Sestšencevičius mokėsi lenko Józefo Brandto studijoje, netrukus tapdamas jo globotiniu, galėdamas naudotis populiaraus dailininko dirbtuve. Galbūt iš mokytojo jaunas dailininkas perėmė ir pomėgį žanrinėms (liaudiškoms) scenoms, ir komercinį nusiteikimą. Bet štai, regis, turėjęs šią globėjo-globotinio sąjungą sutvirtinti įvykis tapo nelaime: Sestšencevičius vedė Brandto dukterį Krystyną, santuoka nenusisekė, truko gal metus – ir jaunas dailininkas užsitraukė buvusio uošvio rūstybę.

Mulevičiūtė paironizavo: dažnai sakoma, kad menininkus viliojęs Vilnius, iš tiesų jis buvęs sudužusių laivų uostas... Sestšencevičiui, ko gero, tai galioja. 1900 m. Bohušas-Sestšencevičius grįžo į gimtus kraštus, iš pradžių Vilniuje tik pabuvodamas, daugiau lankydamsis įvairiuose dvaruose – Lietuvoje, Lenkijoje, Baltarusijoje, Ukrainoje (taigi galime sakyti: buvusios LDK žemėse).

1907–1920 m. jis jau tikrai buvo vilnietis; 1919 m. Stepono Batoro universitete dėstė vakariniuose kursuose (yra savo paskaitas ir išleides). Kaip dailininkas reikėsi produktyviai ir sėkmingai, vilnietės mielai užsisakinėjo portretus, o piešiniai publikuoti ir žurnaluose. Pasak dailėtyrininkės, dailininkas buvęs paklausus, bet komercinė sėkmė nemenkino profesionalumo – tokio lygio piešėjų mažai turėjome.

Populiariosios žanrinės scenos (turgūs ir pan.), akį patraukiantys tipažai nėra konkretaus regiono etnografinė autentika – dailininkas naudojo LDK regiono detales. Neretai savo tapybinius darbus perpiešdavo, taigi kurdavo savotiškas reprodukcijas. 1913 m. Sestšencevičius išleido piešinių albumą, šis taip pat buvo populiarus. Brandžiausiu jo darbu, regis, laikomas aliejinės tapybos paveikslas, įvairiai įvardijamas – „Vilniaus vaikai“ „Vilniaus badas“ „Prie miėsčio vaikai“, (šis paveikslas kabo LDM padalinyje – Konstitucijos pr. įsikūrusioje Nacionalinėje dailės galerijoje; sukirbėjo: o kodėl jis tik ekrane eksponuotas, negi nebuvo įmanu parodoje sutelkti visų Lietuvai priklausančių dailininko darbų?).

Nukelta į 8 psl.

Vilniaus Rasų kapinės – epochų veidrodis

Monografijos „Rasų kapinės Vilniuje – istorija, menas, gamta“ sutiktuvės

Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė

Šią monografiją ES lėšomis išleido nacionalinis Lenkijos kultūros paveldo užsienyje institutas Polonika. Jo direktorė kalbėjo, kad šis projektas truko porą metų, išleistas lietuvių ir lenkų kalbomis (yra ir elektroninė versija: nurodytas svetainės adresas publikacijos puslapiuose). Rengiant knygą dirbo dvi redaktorių grupės, 15 asmenų. Pirmiausia buvo nuoširdžiai dėkojama redaktorei Gabrielai Marszałek, vertėjoms Inesai Szulskai, Gretai Deprati, mokslinei redakcijai, kuri subūrė autorius – prof. Annai Sylwii Czyż, Bartłomejui Gutowski, autorėms Vidai Girininkienei, Gražinai Drėmaitei, Krystinai Syrnickai, Audronei Vyšniauskienei, Kšyštofui Tolkačevskiui ir Tomaszui Jakubowskiui, atsakingam už ikonografiją – piešinius ir fotografijas iki 1939 m. Monografijoje iš tiesų gausu piešinių, fotografijų, žemėlapių, schemų, lentelių, nuorodų, paaiškinimų, asmenvardžių ir studijų šaltinių.

Beveik visi bendradarbiai dalyvavo studijos sutiktuvėse, jų įžvalgomis ir norėčiau pasidalinti.

Tai nėra pirmoji publikacija (ankstesnė – Edmondo Malachovičiaus (E. Malachowicz. *Cmentarz na Rossie w Wilnie*). Tačiau tai naujas žvilgsnis į Rasų kapines. Buvo tyrinėjami kapinių objektai – antkapiniai paminklai, jų užrašai, kapų istorija, augmenija, kapinių išsidėstymas. Esama naujos informacijos, kurios kituose leidiniuose sunku rasti. Knyga atlieka edukacinį šviečiamąjį vaidmenį (Lenkijoje rengiami kursai mokytojams, ekskursijos į Vilnių, Rasas), pvz., pernai Pavilnių lenkų mokyklos mokytoja buvo ekskursantų mokaleivių gidė, visiems įspūdi padarė, kaip degė žvakutes ir ant dr. Jono Basanavičiaus kabo.

Vienas iš monografijos autorių prisipažino, kad pavydi vilniečiams, kurie kasdien gali lankyti šią įstabią šventovę (jis gyvenęs Krokuvoje), kad čia mėgo lankytis poetas Adomas Mickevičius, 1815 m. pradėjęs studijuoti Vilniuje, čia jėgų sėmėsi ir kitas poetas – Tomas Venclova, gyvenęs čia socialistinės ideologijos sąlygomis.

Rasų kapinių fenomenas gyvas ir šandien. Žavi jos kompozicija – kraštovaizdis, puiki panorama į Vilniaus miestą, augalija, kuri keičiasi kiekvienais metų laikais. Tai mažosios architektūros galerija po atviru dangumi. Kad prisijungė kardinolo Stefano Višinskio universiteto Varšuvoje Meno istorijos institutas, buvo didelė garbė kartu su jais rūpintis Lietuvos ir Lenkijos istorijos paveldu. Projekte iš viso dalyvavo apie 80 žmonių (nemažai studentų), kurie vaikščiojo po Rasas, tyrė antkapinius paminklus. Projektas prasidėjo prieš ketverius metus.

Rasos – viena iš keturių nacionalinių metropolijų (kaip ir Lvovo, Varšuvos, Krovukos). Jos įgavo simbolinę vertę, čia palaidojus mūsų bendrus trijų (gal net keturių) tautų 1863–1864 m. sukilimo prieš carizmą didvyrius.

Oficialiai Rasos įkurtos 1801 m. Ar anksčiau čia nieko nebuvo? Rasos – vienos seniausių Europos kapinių. 1798 m. liepą Vilniaus vyskupas Dovydas Pilichovskis (Dawid Pilichowski) išleido aplinkraštį, kuriame ragino nebelaidoti prie bažnyčių ar jų požemiuose, o steigti naujas kapines – ne prie bažnyčių, o už miesto ribų, kur dažnai laidodavo ir epidemijų aukas. O pati Rasų gatvė šaltiniuose minima jau XVI a.

Laikinos špitolės kapinės XVII a. pab. Gatvės pradžioje misionieriai iš didikų Sluckų įsigijo sklypą, pastatė špitolę, kurią vėliau perkėlė, o čia įrėngė vietinių gyventojų kapines. Magistro sprendimu po 1752 m. jos buvo panaikintos, o gatvė atitverta pravažiuojantiems.

Joninių švenčių vieta. Čia, vaizdingame gojų ir kalvelių išraižytame Rasų-Rybiškių kalvyne šalia Rasų skersgatvio anksčiau būdavo miestiečių iškylos, braidymai po rasas. Birželio 23-iosios vakarą lietuvačių minios rinkdavosi švęsti trumpiausios metų nakties: linksminosi, šokinėdavo per laužus.

Stanislawo Moniuszko (1819–1872) biustas Lenkų ambasadoje Vilniuje

Po monografijos „Rasų kapinės Vilniuje – istorija, menas, gamta“ pristatymo Lenkijos ambasadoje.

L. Vasiliauskaitės-Rožukienės nuotr.

Oficialiu kapinių gimtadieniu laikoma 1801 m. gegužės 6 (balandžio 24) diena, kai mirė nusipelnęs kultūrai vilniečių mylimas burmistras Jonas Mileris (Jan Müller). Gegužės 8 (balandžio 26) diena – jo palaidojimo data. Tai buvo daroma pagal europines kapinių steigimo tradicijas: pirmiausia čia palaidojamas garsus ar žinomas asmuo. Tik vėliau po to imta steigti kolumbariumus. Aprašinėdamas pasiūlymus po Vilnių, A. H. Kirkoras (Kirkor Adam Honory) padarė korektūros klaidą, kad kapinės įkurtos XVIII a. antroje pusėje. Vėliau, 1869 m., leidinyje „Vaizdingoji Rusija“ (Živopisnaja Rossija) ši klaida buvo atitaisyta. Vida Girininkienė, atstovaujanti Vilniaus istorinių kapinių draugiją „Rasos“, kalbėjo, kad pirmasis leidinys apie Rasas išėjo 1988 m., kai tuo metu jų tyrimai buvo uždrausti (pirmoji prof. V. Merkio publikacija pasirodė 1986 m., labai prisidėjo V. Drėma). Tik 1994 m. išėjo Malachovičiaus leidinys (be nuotraukų, iliustracijų).

Naujoji studija – tai bendras darbas, kuris vieni, o ne skiria. V. Girininkienė pridūrė, kad ateity, 2021 m., kai Rasoms bus 200 metų, bus išleistas naujas leidinys (jį parėmė Kultūros departamentas) apie Rasas – jame duomenys apie palaidotus asmens bus pateikti pagal epochas ir iš Rusijos Sankt Peterburgo, Maskvos archyvų.

Atliekant tyrimus – kas nauja atrasta? Juk Rasos ne kartą buvo tyrinėtoms, kodėl dar kartą buvo atlikta jų inventorizacija? Buvo remtasi archyviniais dokumentais, kurie nėra sensacingi, tačiau leidžia

patikslinti istoriją. Pvz., garsusis Rasų angelas kelia nuostabą, kūrėjo Žitomiro antkapis nustebino: kaip jis čia atsidūrė? Tikriausiai šeima užsakė. Buvo patikslinti duomenis apie Rasų koplyčios statybą, Pilsudskio, Lelevelio kapavietes. Pvz., apie Pilsudskio giminaitę dukterėčią Mariją Pilsudski nebuvo metrikų Metrikų knygos.

Inventorizacijos mastai. XIX a. pab. buvo dokumentuota 1000 objektų, yra 6–7 dešimtmečio išsamus kapinių žemėlapis ir tikslus sąrašas čia palaidotų asmenų. Buvo tiriama ir rengiama istorinė dokumentacija – teko lyginti smulkius elementus tarpusavyje. 10 000 objektų vien senesiuose šaltiniuose, iš viso yra 13 500 antkapinių objektų (kalbant apie senąsias Rasas). Dalis jų – anonimiški, ant kapų pastatyti mediniai kryžiai, kurie nunyko. Apie 7,5 tūkst. antkapinių objektų turi užrašus, pagal kuriuos galima identifikuoti palaidotus asmenis. Norint atkurti bendrą vaizdą reikėtų visų mirusių asmenų sąrašų, ne visi dokumentai išlikę bažnyčiose. Ne visada galima žinoti, asmuo palaidotas senosiose ar naujosiose Rasose. Juk yra 8 kartus daugiau palaidotų vietų nei dabar yra inventorizuota, nors po 7 dešimtmečio (Rasų ir Bernardinų kapinėse) nebuvo naujų palaidojimų (su išimtimis į giminių kapus). Diskusijoje pasisakė mokslininkų, istorijos mylėtojų prašymu kapavietes (nuo 1820 m.) Vilniuje tyrinėjęs istorikas Česlovas Malevskis. Jis patikino, kad nusipelnusių Vilniaus miestui asmenų palaidota per 20 000 Rasose, per 10 000 – Bernardinų ir per 7 000 – Saulės kapinėse.

Dokumentacijos prieinamumas. Buvo remtasi įvairių disciplinų tyrėjų darbais, kaip ir Amerikos tyrėjai remiasi kapinių dokumentacija, užrašais ir kuria naratyvą apie žmones, kurie žuvo ar buvo nužudyti. Ta vieša (internete) inventorizacija prieinama ir tarnaus plačiam visuomenei, ieškant giminių ar protėvių kapų (pvz., viena ponija iš Kalifornijos taip atrado savo XVII a. pab. giminaičių kapus Bernardinų kapinėse).

Andžejaus Psevožniko (Andrzej Przewoźnik, Kovos ir kančių paminklų apsaugos tarybos sekretorius, Smolensko 2010 m. aviakatastrofos auka) įžvalgos. Gražina Drėmaite su juo dirbusi apie dešimt metų. Ji pamena, dar dar 1977 m. jis sakė, kad Gedimino kalne palaidoti sukilėliai, kad juos reikia surasti ir perlaidoti. Ir koks jis būtų laimingas šiandien sužinojęs, kad didvyrių palaikai ilsisi Rasų kapinių koplyčioje.

Kapinių šeiminkas. Pirmiausia kapinėmis rūpinosi vienuoliai misionieriai, tai buvo parapijinės konfesinės kapinės, vėliau virto komunalinėmis miesto kapinėmis, dabar jos priklauso savivaldybei, todėl labai svarbu ne tik jas sutvarkyti, bet ir prižiūrėti.

Kapinės – atminties ir užmaršties vieta. Turime knygą, kur aprašyti ir neišsaugoti antkapiniai paminklai (šeimyninės kriptos, kolumbariumai). Rasos labai įdomiai sujungia atmintį ir užmarštį. Iš esmės – tai naujas naratyvas apie jas. Dokumentuotas pereinamojo laikotarpio Rasų kapinių veidas – kad kalbėtume ir mąstyktume apie bendrą paveldą. Tai nėra istorijos atkūrimas – taigi kuriamas naujas kapinių veidas. Tai atmintis tų vietų, kurių jau nėra. Po dešimtmečių nauji tyrinėtojai galės studijuoti, ieškoti, iš naujo atrasti ir taisyti padarytas klaidas (korektūros klaidų lietuvių kalbos monografijoje tikrai liko).

Tai nesibaigiantis procesas: ateis ir naujos tyrėjų kartos. G. Drėmaite pasidžiaugė, kad knyga apie Bernardinų kapus turi savo seserį, kad šie abu leidiniai labai svarbūs mūsų kultūrai, nes tai yra mūsų istorijos faktai. Buvo paklausta, o ar bus inventorizuojamos Antakalnio Saulės kapinės, įsteigtos 1830 m. kaip parapijinės prie Petro ir Povilo bažnyčios? Pasirodo, inventorizacija yra, tik reikėtų sutelkti daugiau žmonių (savanorių studentų) tyrimams ir leidiniui. □

Parodoje – lietuvių autorių knygos anglų kalba

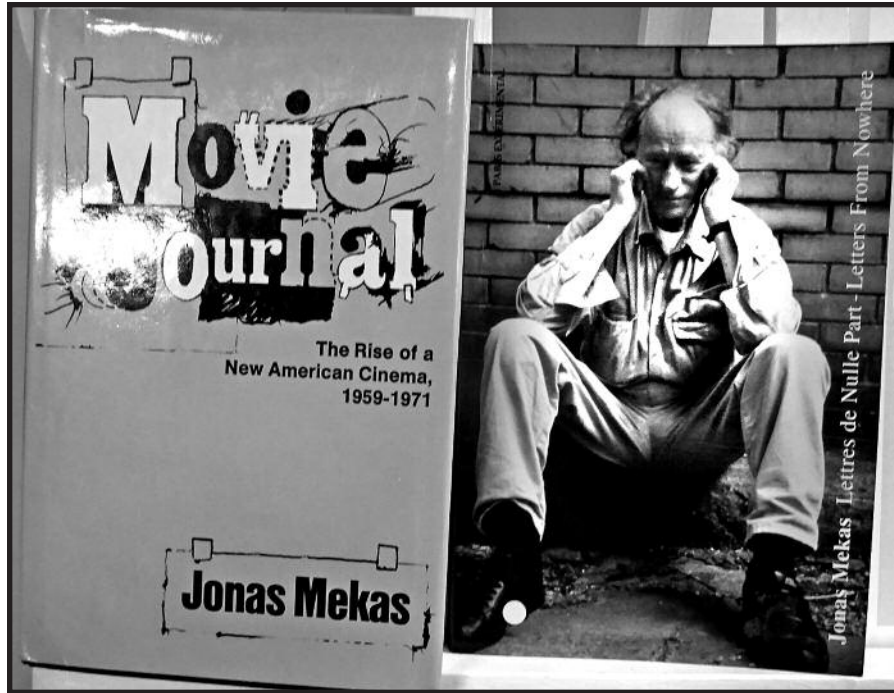
Algis Vaškevičius

Kauno apskrities viešojoje bibliotekoje veikia leidyklos „Humanitas“ leidinių paroda „Jono Meko ir kitų lietuvių autorių knygos anglų kalba“, kuri supažindina su įvairiais įdomiais leidiniais ir parodo, kad lietuvių autoriai yra skaitomi visame pasaulyje.

Parodoje daugiausia dėmesio skiriama šiemet sausį mirusio lietuvių kilmės Jungtinių Amerikos Valstijų filmų kūrėjui, menininkui ir kuratoriui, dažnai vadinamam amerikietiško avangardo kino krikštėviu Jonui Mekui, kuris daug metų gyveno ir dirbo New Yorke. Čia galima pamatyti išties labai retas ir įdomias knygas bei susipažinti jo šios asmenybės įvairiapuse veikla. Tos knygos – tai ir J. Meko atsiminimai, ir dienoraščiai, ir eilėraščiai, kurie, pasak parodos rengėjų, tarsi paskatina leistus į kelionę per jo 9 meno ir gyvenimo suvokimo ratus...

Semeniškiuose, Biržų apskrityje 1922 metais gimęs būsimasis menininkas augo kartu su keturiais broliais (vienas jų, Adolfas Mekas, taip pat žinomas kūrybos bei kino pasaulyje) ir viena seserimi. 1933 m. jis pradėjo lankyti pradinę mokyklą, dar po dešimtmečio baigė Biržų gimnaziją, o 1944-aisiais pasitraukė į Vakarus, Vokietijoje pateko į karo belaisvių lagerį prie prievartinių darbų. 1945 m. J. Mekas apsisusto Visbadeno DP stovykloje, 1947 m. buvo perkeltas į Kaselio DP stovyklą, o 1946–1948 m. Mainco universitete studijavo filosofiją ir romanistiką, buvo žurnalo „Žvilgsniai“ redaktorius.

1949 m. pabaigoje su broliu emigravo į JAV, apsistojo Brooklyno rajone New Yorke. Praėjus dviem savaitėm po atvykimo pasiskolino pinigų, išgijo 16 mm filmavimo kamerą ir pradėjo fiksuoti savo gyvenimo momentus. Gyvendamas New Yorko centre J. Mekas susidomėjo kaimynystės kino teatruose rodomais avangardiniais filmais ir 1956 m. pradėjo kurti savo filmus. J. Mekas tapo viena iš Amerikos avangardinio filmo vedančių personų, ir dir-

Parodoje – J. Meko knygos

bo įvairiuose su filmo kuravimu susijusiuose darbuose.

Nuo 1954 m. jis leido ir redagavo anglišką kas du mėnesius išėjusį kino žurnalą „Film Culture“, 1955–1957 m. redagavo mėnesinį filmų meno laikraštį „Intro Bulletin“. Nuo 1958 m. redagavo žurnalo „The Village Voice“ skyrių *Movie Journal*. Filmų klausimais straipsnius spausdino savo redaguotuose žurnaluose, taip pat leidiniuose „Cinemas“, „Films in Review“, „Film Book“, „Cinema“.

1962 m. J. Mekas su broliu Adolfu įkūrė „The Film Makers' Cooperative“, o 1964 m. – „The Filmmakers' Cinematheque“, kuris palaipsniui išaugo į „Anthology Film Archives“, vieną didžiausių pasaulyje amerikiečių avangardinio filmo archyvų.

J. Mekas artimai bendravo ir dirbo su tokiais menininkais kaip Jurgis Mačiūnas, Andy Warhol, Nico, Allen Ginsberg, Yoko Ono, John Lennon ir Salvador Dalí. Šiemet sausį savo namuose Brooklyno rajone mirusio kūrėjo pelenai birželio 16 d. palaidoti gimtuosiuose Semeniškiuose.

Didžioji dalis naujojoje parodoje eksponuojamų knygų yra susijusios su tuo laikotarpiu, kai J. Mekas dirbo

žurnaluose ir bendravo su kino pasaulyje žinomomis asmenybėmis. Viena tokių knygų – „A dance with Fred Astaire“ („Šokis su Fredu Astairu“).

Fredas Astairas buvo amerikiečių šokėjas, dainininkas, aktorius, choreografas ir televizijos laidų vedėjas. Jis plačiai laikomas įtakingiausiu šokėju kino istorijoje. Jo scena ir vėlesnė kino ir televizijos karjera iš viso truko 76 metus.

Šioje gausiai iliustruotoje 474 puslapių knygoje J. Mekas rašo apie savo kartos ikoną, dalinasi asmeniškais prisiminimais, pateikia daug įdomių biografinių detalių, laiškų. 2017 metais išleista knyga gausiai iliustruota retomis fotografijomis, ji gali sudominti ir dėl paties J. Meko asmenybės, ir dėl asmenų, bendravimą su kuriais jis aprašo.

Parodoje – ir kita J. Meko knyga „Movie Journal – the rise of american cinema 1959–1971“ („Amerikietiško kino iškilimas 1959–1971“) – tai antras leidimas 1972-aisiais pasirodžiusios knygos, kurioje sudėti J. Meko straipsniai, spausdinti šiame kino žurnale. Knygai pratarinę parašė garsus JAV Hollywood kino režisierius Peteris Bogdanovichius.

Taip pat čia galima pamatyti ir pavartyti knygą „Laiškai iš niekur“, kuri lietuviškai yra išėjusi 1997 metais bei 1991 metais pasirodžiusią knygą „Neturėjau kur eiti“, kuri anglų kalba išleista 2017-aisiais. Tai įdomi paties J. Meko biografija. Dar viena knyga – pernai į anglų kalbą vertėjo Vyt Bakaičio išversta J. Meko eilėraščių knyga „Words apart and others“ („Atskiri žodžiai ir kiti“).

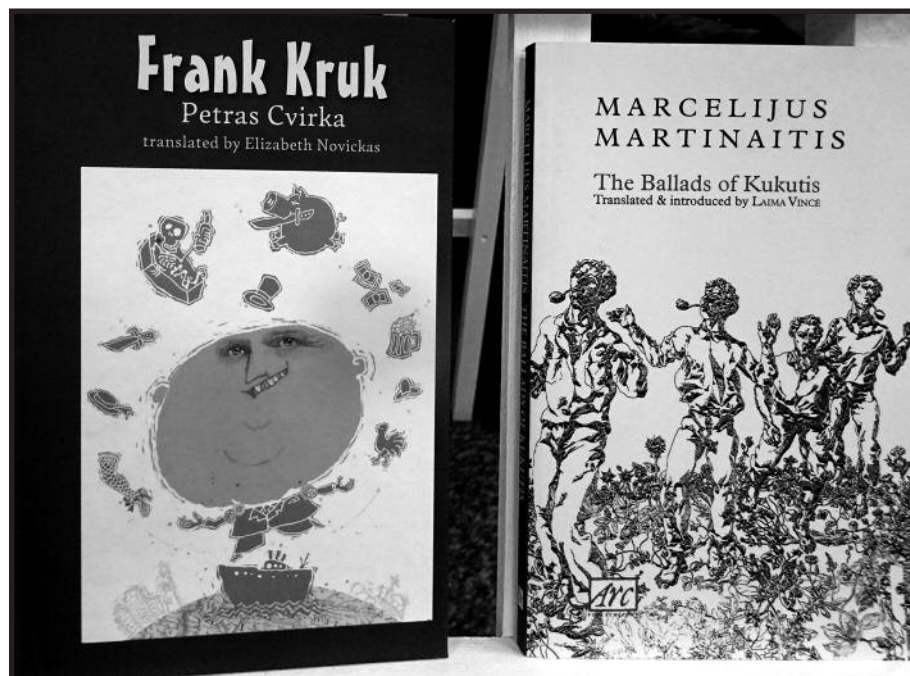
Kiekvienam kino mėgėjui bus labai įdomi 2018 metais išleista J. Meko knyga „Conversations with film-makers. Movie Journal columns 1961–1975“ („Pokalbiai su kino kūrėjais. Movie Journal skiltys 1961–1975“). Šioje 260 puslapių knygoje, kuri iliustruota 100 įdomių archyvinė nuotraukų yra pateikti J. Meko pokalbiai su Amerikos kino kūrėjais, kuriuos jis įrašė į vaizdo juosta, o po to sudėjo į straipsnius minėtame žurnale „Village Voice“. Tai amerikiečių naujienų ir kultūros leidinys, žinomas kaip pirmasis šios šalies alternatyvus savaitraštis, pradėtas leisti 1955 metais.

J. Mekas savo skiltį šiame žurnale turėjo nuo 1958 iki 1977 ir kas savaitę parengdavo po straipsnį ar interviu. Jam pavyko pakalbinti tokias kino ir meno pasaulio žvaigždes kaip Kenneth Anger, John Cassavetes, Anna Karina, Pier Paolo Pasolini, Robert Rossellini, Susan Sontag, Agnes Varda, Andy Warhol bei daugelį kitų. Tarp jų – ir mūsų legendinis aktorius Donatas Banionis.

Be J. Meko, galima pamatyti ir kitų lietuvių autorių knygų anglų kalba. Tai ir Rūtos Šepetys romanai „Tarp pilkų debesų“ bei „Druska jūrai“, ir Antano Škėmos „Baltoji drobulė“, ir vertėjos Elizabeth Novickas į anglų kalbą išversti Petro Cvirkos „Frank Kruk“, Ričardo Gavelio „Vilniaus pokeris“ ir Jurgio Kunčino „Tūla“. Yra ir poezijos vertimų – tai Laimos Vincės išverstos Marcelijaus Martinaičio „Kukučio baladės“.

Stenduose – ir lietuvių poezija, ir klasika, ir šiuolaikinė literatūra anglų kalba. A. Vaškevičiaus nuotr.

Lietuvių autoriai – anglų kalba

Parodoje taip pat yra pristatoma knygų serija „Contemporary Lithuanian Classics“ („Šiuolaikinė lietuvių klasika“) ir joje išleistos knygos – Jaro-slavo Melniko „Paskutinė diena“, Lauros Sintijos Černiauskaitės „Kvėpavimas į marmurą“, Rasos Aškinytės „Lengviausias“.

Ši įdomi paroda parengta bendradarbiaujant su leidykla „Humanitas“, kuri yra didžiausia ir daugiausia patirties turinti užsienio knygų importuotoja bei platintoja Lietuvoje. 1994 m. veiklą pradėjusi nuo studentiško akademinio knygyno Vytauto Didžiojo universitete, įmonė šiuo metu turi knygynų tinklą Vilniuje ir Kaune, yra užsienio knygų prekybos lyderė. □

„Kryžių sodininkas“

Erla

Birutė Žymantienė rašo apie disidentą Mečislovą Jurevičių (1927–1999). Kryžių kalno sakralumo gynėjas jaunystėje pasirinko laisvės kovotojo kelią. Nubaustas Sibiro lageriais. Helsinkio grupės, Mickevičiaus paminklo mitingo dalyvis. Religinių pažiūrų, nepriklausomos Lietuvos kultūros skleidėjas sovietinės okupacijos metais. Pogrindinės literatūros platintojas. Rusijos disidentų bendražygis. Popiežiai Jonas XXIII ir Jonas Paulius II jam suteikė ypatinguosius apaštališkuosius palaiminimus. Vyčio kryžiaus trečio laipsnio ordino kavaliereus.

Knygos forma. 2019 m. leidykla „Lucilijus“ išleido Birutės Žymantienės 190 puslapių knyga „Kryžių sodininkas“. Pagrindiniame viršelyje – medinio kryžiaus sankirtos fragmentas, papuoštas žydinčio vaismedžio šakele. Spalvinis koloritas rudai pilkšvas, pagyvintas baltais žiedais, amžino atgimimo simboliu. Paskutiniame viršelyje – M. Jurevičiaus ir B. Žymantienės nuotraukos. Pagrindinio viršelio atvarte – rašytiniai M. Jurevičiaus persekiojimo fragmentai sovietinės okupacijos metais, „nes jis tikėjo į Dievą ir mylėjo Tėvynę“ (B. Žymantienė). Knygą sudaro įžanga, autorės teksto 45 skyriai, 12 prisiminimų užrašų. Pabaigoje – padėkos žodis knygos rėmėjams ir talkininkams. Leidinyje pateikta ikonografinė medžiaga, dokumentų kopijos.

Žanras – populiarioji biografija. Pasakojimo tvarka chronologinė – nuo M. Jurevičiaus gimimo Mimaičių kaime, Šakynos valsčiuje, Šiaulių apskrityje iki paskutinės gyvenimo dienos Šiauliuose. Keturiasdešimt penkis knygos skyrius, M. Jurevičiaus gyvenimo etapus, autorė vėrė tarsi rožinio karoliukus, bandė įsijausti į herojaus vidinę būseną, santykį su dažnai agresyvia aplinka. „Šiaulių ‘Aušros’ muziejuje yra originalus eksponatas – iš duonos rutuliukų pagamintas rožinis. Jį Mečislovui Jurevičiui padovanojo Ona Lukauskaitė-Poškienė, Helsinkio grupės narė“, – rašo B. Žymantienė. Daugumos knygos skyrių pavadinimai alegoriniai – „Jonukas“, „Angelė“, „Šmeižtas“. Kiti tarsi užkoduoti – „Aš esu katalikas“, „Pogrindžio leidiniai“. Atrodo, pats M. Jurevičius diktuoja autorei konspiracinių įgūdžių taisykles. Kai kurių skyrių pavadinimai asociatyvūs – „Kūčios“, „Kryžius“, tekste fokusuojamas konkretus įvykis ar laikas. Deja, pavadinimas „Vagystė“ prašosi tikslesnio teksto apibūdinimo. Informatyviau būtų „M. Jurevičiaus kolekcijos vagystė“.

Žodinė istorija. Žodinės istorijos tyrėja Daiva Masiliauskienė nurodo, kad „žodinės istorijos liudytojais gali būti asmenys, patys patyrę, matę aptariamus įvykius“ (šaltinis: http://archyvas.istorijoszurnalas.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=258&Itemid=66).

Tokių žodinių paliudijimų knygoje - dvylika. Iš prisiminimų apie M. Jurevičių paminėčiau J. E. Eugenijaus Bartulio liudijimą apie įskiepytą blaivybę. Bendražygio Almino liudijimas apie švietėjiškumą, kultūrą: „Pas Jurevičius stebina asmeninės bibliotekos turtais: Vytautui Didžiajam skirtas albumas, filosofo Stasio Šalkauskio raštai, A. Šapokos raštai, gausybė retų prieškarinio leidimo literatūros brangenybių“. Neatpasakodama autentiškų prisiminimų turinio, intrigą palieku knygos skaitytojui.

Siužetinės linijos. Laisvės kovos, į kurias jaunuolis Mečislovas įsijungė po sovietinės reokupacijos. Jam teko pabuvoti ginkluoto pasipriešinimo gretose, vėliau legalizuotis, mobilizuotam į okupacinę armiją burti bendraminčių maištą, už kurį 1950 m. buvo nubaustas sovietinio karinio tribunolo, kalinamas Baltarusijos ir Rusijos kalėjimuose, vėliau išsiųstas į Džeskasgano lagerį Kazachijoje. Dokumentai ir atsiminimai patvirtina, kad M. Jurevičiaus rezistencija ekstrapoliavosi į mikropasipriešinimą su religinės disidencijos požymiais.

Kova brandino asmenybę. Grįžęs iš įkalinimų M. Jurevičius su bendraminčiais rengė drąsius žygius į Kryžių kalną, platino pogrindinę spaudą – „Ka-

talikų kroniką“, prisijungė prie Helsinkio akto ir galop – mitingas prie Adomo Mickevičiaus paminklo Molotovo-Ribbentropo paktui demaskuoti.

Katalikų bažnyčios linija. M. Jurevičius buvo praktikuojantis katalikas. Dievo įsakymas jam – ne formalumas, o gyvenimo būdas. „Šiaulių darbo žmonių deputatų vykdomajame komitete buvo gausiai M. Jurevičiaus atsisakymai „dirbti katalikiškų švenčių šv. Kalėdų, šv. Velykų dieną“ (B. Žymantienė). Žinome, kad dvidešimt Katalikų Bažnyčios teiktinų slėpinių yra suskirstyti į keturias dalis: džiaugsmo, šviesos, kančios ir garbės.

M. Jurevičiaus fizinių ir dvasinių kelionių geografija prasidėjo Šiaulių apskrityje. Vėliau priverstiniai etapai į Kaliningradą (Karaliaučius), Babruiską (Baltarusija), Gomelį (Baltarusija), Gorkį (Rusija Pamaskvė), Kazachiją. Aplankyta Vorkuta (Šiaurės Rusija), Čeliabinsko sritis (Rytų Uralas). Nubrėžtos koordinatės vektorizavo sklaidą už sovietinės valstybės ribų. Tik ne pats M. Jurevičius, o jo pasipriešinimo, pogrindinių leidinių žodis keliavo į pasaulį.

Bendradarbiavimas su Rusijos disidentais, abipusė pagalba turtino kovos būdus ir formas. Vėlgi – lietuvių vežiojo po Rusijos platybes, o biofiziką Sergejų Kovaliovą teisė Vilniuje.

Kančios linija. „Vietoj oro teko traukti į plaučius tirštas žemės ir vario rūdos dulkes“, – skaudžiai prisimena M. Jurevičius pirmosios tremties patirtis kasyklose. Antrasis kalinimas dar labiau žalojo sveikatą – „nei pats Mečislovas, nei jo lemties bendrininkai, kalėję ir dirbę Kištyme, nežinojo, kad ši vietovė po 1957 m. visai šalia įvykusio sprogimo milžiniškoje branduolinių atliekų saugykloje yra viena iš labiausiai radioaktyviomis atliekomis užterštų vietų pasaulyje“. Kenksminga oro tarša, vergiškas darbas, badavimas – kančia, per kurią Mečislovas ėjo su tikėjimu į Dievą. Sistema darbavosi, kad disidentų ir jų aplinkos gyvenimą padarytų nepakeliamą: šmeižė spaudoje, kriminalizavo veiklą, atleisdavo iš darbo, terorizuodavo vaikus.

Šviesa ir garbė. Nepriklausomybės metais M. Jurevičius aplankė garbė, bet apleido sveikata. Teko sėsti į invalido vežimėlį. Plėtėsi vizualioji Mečislovo geografija. Apie jį rašė tolimuose kraštuose, belgai ir suomia kūrė filmus. Tik „M. Jurevičius aplanke Suomijos, Belgijos, Amerikos žurnalistai stebėjosi, kaip gyvena šitaip savo tautai nusipelnęs žmogus“. B. Žymantienė nupiešė Jurevičių šeimos skurdžios buities aktualijas.

Spindulio gatvė, namo numeris 6 Šiauliuose. Ant šio namo bičiulių rūpesčiu įrengta atminimo lenta M. Jurevičiui. Deja, Šiaulių valdžia neįvertino tarptautinės svarbos asmenybės reikšmingumo ir po jo mirties. 2018 m. Šiaulių savivaldybė nepatenkino kultūros projekto paraiškos knygos leidybai apie Vyčio ordino kavaliereus, Kryžių kalno gaivintoją M. Jurevičių, skleidusį lietuvišką kultūrą, tvarkiusį Talšos Senųjų kapinių šviesuolių, savanorių kapus.

Knygos reikšmingumas ir kai kurie netikslumai. Knyga „Kryžių sodininkas“ parengta artimųjų ir rėmėjų aukomis. Autorė savo ir bendražygio K. Almino lėšomis važinėjo į archyvus, po Lietuvą rinkdama istorinius šaltinius. Knygą paskubėta išleisti, nes šiais metais lapkričio 13 d. sukako 20 metų nuo M. Jurevičiaus mirties. Dėl to nespėta sužiūrėti kai kurių istorinių, chronologinių neatitikimų. Pvz., abejonių kelia Didžiosios depresijos data ir aprašymas 8 puslapyje. Tame pačiame puslapyje užsimenama apie ateityje būsimas „Amerikos balso“ laidas, išmušant skaitytoją iš įvykių chronologijos. Tokia išnaša „Iki ‘Amerikos balso’ dar buvo toli, šios laidos lietuvių kalba prasidėjo 1952 m. vasario 16 d.“ vertintina kaip alogizmas.

Birutė Žymantienė. *Kryžių sodininkas*. Mečislovas Jurevičius. – Šiauliai, Lucilijus, 2019

Be mandagesnio paaiškinimo apie laikotarpio kontroversišką retoriką 15 puslapyje cituojamas „Tėviškės“ laikraščio straipsnis: „ypač semitų rasės bei tam tikras rusiškai lenkiškas miestų pogrindžio tamsiausias ir žemiausias gaivalas“.

Įvardinant minėtus netikslumus, būtina pažymėti, kad B. Žymantienė, padedama talkininkų, atliko prasmingą M. Jurevičiaus veiklos ir gyvenimo tyrimą. Pagrindinis tikslas – garsinti nedovanotinai pamirštą tautos didvyrį – pasiektas. Knygoje pateikta vertinga ikonografinė medžiaga – išlikusio Jurevičių namo nuotrauka Minaičių kaime, išlikusios sovietinių teismų bylų dokumentų kopijos. B. Žymantienėi pavyko įvaldyti siužetines linijas, t. y. laisvės kovų, Katalikų bažnyčios, šeimos. Taikliai užfiksuota sovietinės ekonominės politikos žala istorinio lietuviško kraštovaizdžio perspektyvai: „Gedaičių kaimo net ir labai smulkiam Lietuvos žemėlapyje jau neberasime: melioracija nusausino per kaimą tekėjusį upeliuką gražiu Žarės pavadinimu, o viensėdžių žmonės išsikėlė kas kur ir išsivedė kaimą iš Lietuvos žemės ir žemėlapijo“.

Kryžių sodininkas – taip vadino M. Jurevičių bendražygis K. Alminas. Paliekame kryžių slėpinius skaitytojui. Atsivertęs knyga kiekvienas ras individualų santykį, dalelę Kryžių kalno sakralumo, kalno, kurį gaivino Šiaulių krašto sūnus M. Jurevičius. □

Stanislovas Bohušas-Sestšencevičius

Atkelta iš 4 psl.

Gal Sestšencevičiaus netenkino menka pareigybė universitete, gal jam platesnės rinkos norėjosi, tad persikėlė į Lenkiją – iš pradžių į Poznanę, po to – į Varšuvą, kur ir mirė. Mums turėtų būti skaudus, sąžinės krebždesį sukėliaš pomirtinis didžiojo piešėjo „likimas“ – vykdant jo valią palaidotas Vilniuje Evangelikų kapinėse ant Tauro kalno; dabar kapo, matyt, neliko nė ženklų – sovietmečiu kapinės panaikintos, Bohušo-Sestšencevičiaus antkapis kartu su keliais kitais perkeltas į Rasų kapines – ten šalia tvoros atlieka kenotafo vaidmenį...

Laučkaitė ir idėmiau pažvelgė į paveikslą „Vilniaus vaikai“ (iškeldama hipotezę, jog jį galima traktuoti kaip keturių temperamentų iliustraciją), ir pristatė tarsi periferinę dailininko kūrybą – karikatūras bei kabareto įvaizdinimą. Pasak jos, Vilniaus kabaretas „Ach“ – šmaikščios scenelės iš miestelėnų gyvenimo, „aktualiosios paskalos“ – buvo rodomos kartą metuose, po Naujųjų šventės; jį rengė du žmonės – vienas (Minkevičius) rašęs tekstus, kitas (Sestšencevičius) rūpinosi vaizdiniu apipavidalinimu, programėlėmis; atlikėjais būdavę ne profesionalai, o miesto aristokratija.

Gelūnas vakarą reziūmavo: palaipsniui atrandame savo lenkakalbius dailininkus, kuriuos buvome nustūmę kaip „ne savo“. □

Ekране demonstruojamas dailininko antkapis, atsidūręs Rasų kapinėse

Muzikos apžvalga

„Muzikos ruduo“. „Chordos“ kvartetas

Atkelta iš 2 psl.

Nepaprastai didelį lietuviškos muzikos repertuarą turi sukaukęs fortepijoninis trio „Kaskados“: Rusnė Mataitytė (smuikas), Edmundas Kulikauskas (violončelė), Albina Šikšniūtė (fortepijonas). Ansamblio įrašus puošia, be kita ko, Vlado Jakubėno opusai, sukurti XX a. 4-ajame deš. 1932 m. pavasarį po studijų iš Berlyno grįžęs kompozitorius netrukus ėmė kalbėti apie politines įtampas Europoje. Keletas jo kolegų, Berlyno aukštojoje muzikos mokykloje

vaikščioję tais pačiais koridoriais, bėgo iš Vokietijos, blaškėsi tarp JAV ir Šveicarijos. Vienas jų – Paul Hindemith (1895–1963), šiuolaikinės muzikos klasikas, padaręs lemiamos įtakos Vlado Jakubėno mąstysenai. Lapkričio mėnesį Vilniuje „Kaskadų“ koncerte nuskambėjo P. Hindemitho Kvartetas klarinetui ir fortepijoniniam trio (klarineto partiją atliko Lietuvos nacionalinio simfoninio orkestro artistas Antanas Taločka). Kvartetas parašytas 1938 m., persmelktas gaivinancios moderniškos – miesto – lyrikos.

Antrojo pasaulinio karo aplinky-

bes priminė taip pat kitas koncerto veikalas klarinetui ir fortepijoniniam trio – kvartetas „Laiko pabaigai“. Jo autorius – vienas didžiausių šiuolaikinės muzikos kompozitorių Olivier Messiaen (1908–1992). Prancūzų muzikos grandas kvartetą sukūrė 1941 m., Paryžių okupavusių hitlerininkų uždarytas kalėjimas. Opusą pirmą kartą atliko kiti muzikai kaliniai. Didelė O. Messiaeno kūrinio dalis kalba apie Dievą, šis kvartetas – ypatingai centruotų religinių jausmų. Antai kai kurių dalių pavadinimai – „Krištolinė liturgija“, „Vokalizė Angelui, skelbiančiam laiko pabaigą“, „Vaivorykščių chaosas aplink Angėlą, skel-

biantį laiko pabaigą“. Baigiamąją dalį „Liaupsė Jėzaus nemirtingumui“ kompozitorius komentuoja: „Ši liaupsė visa yra meilė. Lėtas jos kilimas į aukščiausią tašką – tai žmogaus žengimas savo Dievo link, Dievo vaiko ėjimas pas savo Tėvą, sudievinto kūrinio artėjimas prie Rojaus“.

„Kaskados“ ir jų svečias klarinetistas Antanas Taločka yra ryškūs muzikai, publiką iš karto „pagauna“, priverčia suklusti ir nepaleidžia dar ilgai koncertui pasibaigus. Menininkų nuojauta, atkreipianti dėmesį į karui susitelkusios Europos dvasią ir įkūnyta muzikoje, sustiprina ir mūsų nuojautą □

Kultūros kronika

Lapkričio 19–21 dienomis Holone, Izraelyje, įvyko devintasis tarptautinis skaitmeninio meno ir kultūros festivalis „Print Screen“. Lietuva festivalyje pristatoma jau trečius metus iš eilės. Lankytojai galėjo stebėti, kaip kuriamas bendras Klaipėdos lėlių teatro ir Izraelio lėlių teatro „Ensemble Itim-The Puppet Cinema“ projektas „Didysis sprogimas“. Režisierius Zvi Sahar ir klaidėdėčių kūrybinė komanda – Aušra Bakanaitė, Monika Mikalauskaitė-Baužienė, Vytautas Kairys ir Kęstutis Bručkus ardė, dekonstravo senus kompiuterius, kitus elektronikos prietaisus, o jų dalis jungė į vieną fantastinę mikroscenografiją. Visas šis procesas buvo filmuojamas, tad ekrane žiūrovai išvydo atgyjantį animuotą šios mikroekosistemos vaizdą.

Lapkričio 25 d. džiazio trio iš Lietuvos „Infiltrators Jazz Trio“ atidarė kasmetinį tarptautinį džiazio festivalį „Jazz Globus“ Jeruzalėje. Melomanų ir profesionalų itin vertinamo festivalio meno vadovas – Lietuvos nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatas Viačeslavas Ganelinas. Tai buvo pirmasis „Infiltrators Jazz Trio“ koncertas, surengtas Izraelyje. Užsienio scenose dažnai pasirodantys muzikantai – perkusininkas Arkadij Gotesman, klavišininkas Dmitrij Golovanov ir saksofonininkas Jan Maksimovič – pavergė susirinkusią publiką savo improvizacijomis, profesionalumu ir šiltu bendravimu. Antroje koncerto dalyje prie Gotesmano muzikuoti prisijungė ir pats maestro Ganelinas.